

Heruitgevonden tradities: de sedertafel en de Keti Koti Verzoeningstafel

Over een aantal weken is het weer zover: verspreid over de hele wereld zullen joden het begin van Pesach vieren. Samen met vele honderdduizenden zullen ook de meeste lezers van Kol Mokum hun tafels dekken met seder-borden waarop onder meer bitter kruid, lamsbotjes en zoete haroset liggen. Zij zullen hun hagadot weer uit de kast halen om zo het verhaal van de uittocht uit Egypte opnieuw te vertellen en te beleven.

Mercedes Zandwijken en Machiel Keestra

Met meerdere glazen wijn, tongbrekende liederen (*Echad mi jodea!*) en het ongebruikelijke leunen aan tafel nodigt het ritueel ons uit om niet alleen stil te staan bij de bevrijding uit de slavernij maar om deze belangrijke episode ook echt opnieuw te beleven, te herinneren. Daarbij is het niet alleen onvermijdelijk maar zelfs wezenlijk dat die ervaring gedeeld wordt met allen die elders - en in andere tijden - seder vieren, maar dat die ervaring ook aangepast wordt aan de specifieke context waarin ieder zijn of haar sedertafel dekt.

Alleen al een vluchtige blik op de verschillende hagadot die de deelnemers aan een sedertafel meebrengen zal die aanpasbaarheid van de seder kunnen bevestigen: er zijn Asjkenazische en Sefardische, liberale en orthodoxe, Praagse en Amsterdamse, vroegmoderne en postmoderne, feministische en milieubewuste hagadot en nog veel meer. Afhankelijk van de interesse van de deelnemers kunnen de vrijheid en autonomie, geschiedenis en bedreiging, reflectie en vertelling bezongen worden vanuit heel verschillende perspectieven. Die variëteit die bepaald wordt door veranderende context en deelnemers maakt elke sederavond voor alle deelnemers weer bijzonder en ook verrijkend, jaar na jaar. Die ervaring van eenheid en verscheidenheid in combinatie met de aanpasbaarheid van de sedertafel aan behoeftes of ideeën van de deelnemers drong zich jaren geleden bij ons, auteurs van dit stuk, in sterke mate op.

Waar de een zich jaarlijks liet inspireren door de bevrijding uit slavernij van een slordige drieduizend jaar

geleden, daar bleek de ander eigenlijk geen enkel ritueel te beheersen dat de omgang met de slavernij van haar eigen betovergrootouders vorm kon geven. Mede door de gesprekken aan de sedertafel realiseerde zij zich dat in Surinaamse kring de slavernij zich nog steeds doet gelden in vrijwel alle families in de vorm van verhalen, van omgangsvormen met elkaar en met anderen, van gevoeligheden voor vertrouwen en wantrouwen, van gekrentheid en zelfbewustzijn, enzovoorts. Immers, omdat het nog maar honderdvijftig jaar geleden is dat de slavernij door Nederland afgeschaft werd, hebben bijbehorende patronen en ideeën zich makkelijk voort kunnen zetten van generatie op generatie - *le dor vador*.

Die ervaring en gesprekken hebben ertoe geleid dat Mercedes de afgelopen jaren in samenwerking met vele anderen een ritueel heeft ontwikkeld dat verwant is aan de sederviering maar geheel in het teken staat van de afschaffing van de slavernij in de Nederlandse gebiedsdelen. Naast de sedertafel zijn daarbij ook de Iftar-maaltijden ter viering van het einde van de Ramadan, de dialoogtafels en de Keti Koti herdenking in het Amsterdamse Oosterpark bij het slavernijmonument bronnen van inspiratie geweest voor de ontwikkeling van een 'invented tradition' (een term van de historicus Hobsbawm), die 'Keti Koti Verzoeningstafel' genoemd wordt. Aan dergelijke Keti Koti Verzoeningstafels hebben inmiddels al honderden mensen deelgenomen en in dit jubileumjaar zullen zelfs duizenden mensen verspreid door het hele land zo'n ritueel vieren. Daarbij is het expliciet niet de

bedoeling dat dit alleen gedaan wordt door nakomelingen van voormalige slaven in Suriname en de Nederlandse Antillen - immers, ook alle andere Nederlanders delen in dit slavernijverleden. Door met elkaar deze Keti Koti Verzoeningstafel te vieren, wordt deze zeer beladen geschiedenis benoemd en besproken, waardoor de deelnemers met een vergroot besef in de toekomst met elkaar en met dit verleden om kunnen gaan - de wens '*leshana haba*' is in dit geval dus gericht op de plaatselijke samenleving.

De beschrijving, verhalen en liederen die in 'A Tori' ('een verhaal' - 'hagada' in het Hebreeuws) weergegeven wordt, biedt de deelnemers van zo'n Keti Koti Verzoeningstafel gelegenheid om stil te staan bij de uiteenlopende aspecten van het slavernijverleden. Belangrijk zijn daarbij ook een tiental geritualiseerde handelingen die bedacht zijn om dat verleden ook echt aan den lijve te ervaren. Het bedenken van die rituelen bleek niet eenvoudig, aangezien de deelnemers geen culturele of religieuze traditie delen. Daarom is geprobeerd om tegemoet te komen aan het onvermijdelijke pluralisme van de deelnemers, zoals de verschillende versies van de seder-tafel dat ook proberen te doen.

Een goed voorbeeld hiervan is het openingsritueel van de Keti Koti Verzoeningstafel. Daarbij wordt ruimte geboden aan een vooroudergebed en plengoffer, aansluitend bij de traditie van voorouderverering die in sommige kringen leeft. Dit leidt soms tot debatten tussen deelnemers uit de Afro-Surinaamse en de Christelijke gemeen-

Verschillende Keti Koti Verzoeningstafels in Amsterdam en Utrecht (rechts).

schappen, omdat voorouderverering volgens de kerk een heidens ritueel is. Daarom werden de tot slaaf gemaakte personen destijds bij aankomst in Suriname meteen gekerstend. Dit gebruik heeft geleid tot een tweedeling in de Afro-Surinaamse gemeenschap die nu aan deze tafel onmiddellijk een gespreksonderwerp wordt.

Een ander ritueel is geïnspireerd op de wijze waarop tijdens de sedertafel ook de zintuigen worden ingezet om het pijnlijke verleden voelbaar te maken. Er wordt gekauwd op stukjes bittere Kwasi bitta, een Surinaamse houtsoort, waarmee net als bij het kauwen op marror iedere deelnemer echt zelf de bittere smaak van het verleden kan proeven. Een nieuw ritueel, waarbij de deelnemers elkaars arm met wat kokosolie insmeren, richt zich op de pijn die sommigen nog steeds dagelijks voelen. Deze handeling staat dan symbool voor het wegwrijven van de pijn van het gebrandmerkte gevoel, waarbij benadrukt wordt dat we elkaars steun nodig hebben. Onderwijl wordt een treurlied gezongen.

Met deze rituelen is de weg vrijgemaakt om te kijken naar het heden en de toekomst. Tijdens het nuttigen van een simpele, gereconstrueerde slavenmaaltijd worden dialooggesprekken gevoerd waarbij gereflecteerd wordt op de erfenis van het slavernijverleden. Het gaat daarbij ook om het besef dat deze gedeelde geschiedenis de deelnemers zowel kan verbinden als verdelen en dat ieder zijn of haar vrijheid op eigen wijze beleeft. Dit reflectieve moment tijdens de Keti Koti Verzoeningstafel is meer ontleend aan de hedendaagse Nederlandse cultuur. Bij het laatste onderdeel van de Keti

Koti Verzoeningstafel spelen kinderen een centrale rol: zij mogen 21 ballonnen lekprikken, waarmee verwezen wordt naar de 21 kanonschoten die klonken in Paramaribo bij de afschaffing door Nederland van de slavernij in 1863.

Bij dit alles is het belangrijk dat aan deze tafel ook gasten deelnemen die zich buiten de eigen kring bevinden. Dit is gebruikelijk bij de Iftar-maaltijden, waarbij Islamitische gemeenschappen zich inzetten om de banden met de andere gemeenschappen te versterken. Aangezien de Keti Koti Verzoeningstafel zich op zo'n pijnlijke en recente episode richt zou men kunnen verwachten dat zo'n gemengde samenstelling weleens tot onderlinge spanningen zou kunnen leiden. De ervaringen van de afgelopen jaren leren echter dat de rituelen op effectieve wijze het verleden bespreekbaar maken terwijl het saamhorigheidsgevoel juist versterkt wordt.

Hier moet overigens wel vermeld worden dat er de nodige kritiek binnen een deel van de Surinaamse gemeenschap gerezen is vanwege het feit dat de Keti Koti Verzoeningstafel gedeeltelijk gericht is op een Joods gebruik. Immers, hoewel de Joodse betrokkenheid bij de slavenhandel en slavernij in het algemeen gering geweest is, was die juist in Suriname relatief omvangrijk. Desalniettemin wordt door de meeste deelnemers aan de Keti Koti Verzoeningstafel geaccepteerd dat het afwijzen van een inspiratiebron die geassocieerd wordt met voormalige onderdrukkers feitelijk die vroegere verhoudingen in stand zou houden. Bovendien heeft de lange Joodse traditie van omgang met pijnlijke geschiedenissen wel vaker tot inspiratie gediend: zo is Chanoeke deels het voorbeeld geweest voor het

Afro-Amerikaanse Kwanzaa-feest dat sinds 1966 gevierd wordt.

Pijnlijker nog dan de moeilijke verhoudingen tot andere gemeenschappen is het om te constateren dat de erfenis van het Surinaamse en Antilliaanse slavernijverleden onder de huidige Afro-Caribische gemeenschap nog steeds bijdraagt aan de onderlinge verdeeldheid, het isolement en de achterstelling ervan. Mede daarom is geprobeerd om met de Keti Koti Verzoeningstafel een nieuwe traditie te ontwikkelen die juist bijdraagt aan eenheid, maatschappelijke participatie en vooruitgang. Dit streven wordt steeds meer ondersteund door uiteenlopende organisaties die in dit jubileumjaar dan ook een Keti Koti Verzoeningstafel zullen aanbieden aan hun doelgroepen. Het gaat daarbij om het Amsterdam Museum, om meerdere openbare bibliotheken in het hele land, om commerciële bedrijven, het Bijlmerparktheater, het Volkenkundig Museum Leiden, talloze Surinaamse en Antilliaanse organisaties, enzovoorts.

Daarbij is het voor iedereen van belang om te beseffen dat de Keti Koti Verzoeningstafel onder permanente constructie is. Iedereen is dus uitgenodigd om elementen, verhalen of liederen toe te voegen of te verwijderen. Dit alles in de hoop dat er na verloop van tijd een traditie ontstaat waardoor families, vrienden, burens en landgenoten zich gesterkt voelen, generatie op generatie - *ala baka pikin*.

Mocht u als lezer dan ook suggesties hebben of interesse hebben om een dergelijke Keti Koti Verzoeningstafel te organiseren, dan is een reactie welkom via info@ketikotitafel.nl of via de website www.ketikotitafel.nl ■